
**ՀԱՍԱՇԽԱՐՅԱՅՆԱՅՈՒՄԸ ԵՎ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՎԱՆԴԱՊԱՅԻՆՈՒԹՅԱՆ
ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԱՐԴԻ ՃԱՊՈՆԻԱՅՈՒՄ (1995-2005)**

Բ. Ժ. ԳԻՇՅԱՆ

Երբ 1542 թ. պորտուգալացիները ճապոնիա մուտք գործեցին¹, Ճագող արևի երկրում սկսվեց մի տևական ու համառ դիմադրություն արևմտյան ներկայության դեմ: Արևմուտքի ներթափանցման դարաշրջանում սկզբնավորվեց «ճապոնական հնությունների ուսումնասիրություն» կամ «ազգային ուսումնասիրություն» շարժումը (*kokugaku*)²: Այն ձգտում էր ձերբազատվել օտար, հատկապես չինական մշակույթի ազդեցությունից և ութերորդ դարասկզբին վերաբերող ճապոնական առաջին գրավոր աղբյուրները³ մեկնաբանել ճապոնական ոգու ու գաղափարների տեսանկյունից:

Իրադարձությունների ժամանակագրական շարադրանքից առաջ անցնելով՝ ընդգծենք, որ Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո ճապոնիայի տնտեսության աննախադեպ զարգացումը, որի շնորհիվ նա աշխարհում «համար առաջինի» համբավ ձեռք բերեց⁴, պատճառ դարձավ ճապոնիայի մասին պատկերացումների փոփոխման: Ի հակադրություն ճապոնական ինքնությունը ազգային անցյալի ու մշակութային ժառանգության հետ կապելուն՝ այս դեպքում այն առնչվեց «տնտեսական ազդեցիկ» հետ⁵: Միայն 1990-2000 թթ. «կորսված տասնամյակը»⁶, տնտեսական անկումը և 2008 թ. սկզբնավորված համաշխարհային ճգնաժամը նորից լսելի դարձրին դեպի ավանդական մշակույթը կողմնորոշվելու կոչերը մի ժողովրդի մոտ, որը Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո այդքան

¹ Տե՛ս **K. M. Panikkar**, *Asia and Western Dominance: A Survey of the Vasco Da Gama Epoch of Asian History, 1498-1945*. London, George Allen & Unwin Ltd, 1959:

² Այս մասին մանրամասն տե՛ս **Нагата Хироси**, *История философской мысли Японии*, М., 1991, էջ 214-234:

³ Ճապոնական հնագույն գրավոր աղբյուրը՝ «Կոճիկին», գրվել է 712 թ.: Այն ճապոնական առասպելների ժողովածու է և սինտոյականության՝ ճապոնացիների ազգային կրոնի սուրբ գիրքը: 720 թ. ավարտված «ճապոնիայի տարեգրությունը»՝ «Նիհոնգին», ներկայացնում է առասպելական և պատմական իրադարձություններն «աշխարհի ստեղծումից» մինչև 7-րդ դար:

⁴ Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Է. Վոգելը 1979 թ. գրեց «Ճապոնիան որպես համար առաջին. դասեր Ամերիկայի համար» աշխատությունը, որը համարվում է բոլոր ժամանակների ամենաշատ վաճառված գրքերից մեկը (տե՛ս **Ezra F. Vogel**, *Japan as Number One: Lessons for America*. iUniverse.com, Inc, 1979):

⁵ Արդի բանավեճերում առանձնացվում են ազգային ինքնության երկու տիպեր՝ «էթնոմշակութային» և «քաղաքացիական» (տե՛ս **Bernhard Peters**, *A New Look at "National Identity"*. *European Journal of Sociology*, 2002, № 1, էջ 3-34):

⁶ 1990-2000 թթ. տնտեսական անկումն ու ճգնաժամը հայտնի են որպես «կորուսյալ տասնամյակ», որի քննությանն է նվիրված «Սոցիալական գիտությունները ճապոնիայում» տեղեկատվական ամսագրի 2005 թ. մարտի հատուկ համարը (տե՛ս 1990s' *Japan: The Lost Decade*, *Social Science Japan: Newsletter of the Institute of Social Science, University of Tokyo*, No. 31, March, 2005):

ընդգծված նույնացվում է իր «տնտեսական ազդեցիկ» և նյութական ձեռքբերումների հետ:

Արևմուտքի ու արևմտյան ներթափանցման առջև երկիրը բացելու կամ փակելու քննարկումները Ճապոնիայում սկզբնավորվել են Տոկուգավաների դարաշրջանում (1603-1868)⁷: 1633 թ. սյոգուն Իեմիցուն (1623-1651), վարելով Ճապոնիայի հակաեվրոպականացման քաղաքականություն, այն համարյա թե ամբողջությամբ մեկուսացրեց արտաքին աշխարհից: Սակայն երկիրն իրականում փակ էր պորտուգալացի և իսպանացի կաթոլիկ առաքյալների առաջ՝ կապված քրիստոնեության, այսինքն՝ արևմտյան բարոյաարժեքային համակարգի տարածման հետ, իսկ հոլանդացիների ու «հոլանդական գիտության»՝ աստղագիտության, բժշկության, զինագործության համար Ճապոնիան ավելի բաց ու մատչելի էր իր մեկուսացման ամբողջ շրջանում (1633-1854)⁸:

Արևմուտքին հասնելու համար Ճապոնիան 1868-1912թթ. ջանում էր արդիականացնել իր պետությունն ու տնտեսությունը: Արևմտյան ազդեցությունը «հանկարծ սկսեց պաշտոնապես ողջունվել այնպես, ինչպես նախկինում երբեք չէր եղել»: Բազիլ Հոլլ Չեմբերլեն⁹ այս ժամանակահատվածի մասին գրում է. «Դեմոկրատական զգացմունքներն աճում են այնքանով, որքանով որ ամերիկյան դեմոկրատական իդեալներն են հասկացվում: Երկրի հանդեպ սերը, թվում է, իր տեղը զիջում է օտարի առաջ անմռունչ գլուխխոնարհմանը: Չինովնիկները, բնականաբար, վախեցած են ազգային անհատականության այս նահանջից»¹⁰:

Այսուհանդերձ, Արևմուտքի ազդեցության ավելի քան կեսդարյա ժամանակահատվածը նախապատերազմյան տարիներին հանգեցրեց իրադարձությունների կտրուկ շրջադարձի: 1930-ական թվականներին տիրապետող դարձավ ծայրահեղ ազգայնականությունը՝ ուղղված Արևմուտքի և արևմտյան ազդեցության դեմ: Սա իր անդրադարձն ունեցավ արևմտյան մշակույթի և լեզուների հանդեպ վերաբերմունքի վրա: Այդ տարիների մասին Վալտեր Լաֆեթերը¹¹ գրում է. «Ճապոնացիների շրջանում երկար պատմություն ունի իրենց մասին այն կարծիքը, որ իրենք առանձնահատուկ ու ավելի բարձր ժողովուրդ են. որպես դրա հաստատում նրանք վկայակոչում են, որ իրենք ունեն ռազմական, քաղաքական ու մշակութային ձեռքբերումներ... Այսուհանդերձ, 1930-40-ական թվականներին, երբ ճապոնական ռասսիզմը պատերազմական մեծ ջանքեր էր գործադրում, այն հիմնվում էր ոչ թե գիտության, այլ պատմության վրա: Համաձայն վիպասանների, ծաղրանկարիչների, լրագրողների ու պաշտոնական գաղափարախոսների՝ Ճապոնիայի մեծության ու վերջնական հաղթանակի աղբյուրը կայսրն էր, որը սերում էր 2600 տարի առաջ սպրած կայսր Չիմմուից, և որն Արևի աստծո ուղղակի ժառանգորդն էր: Որևէ այլ

⁷ 1603-1868 թթ. Ճապոնիան կառավարում էին Տոկուգավա տոհմի զինվորական դիկտատորները: Այդ ժամանակահատվածը հայտնի է նաև Էդոյի դարաշրջան՝ Տոկուգավաների մայրաքաղաք Էդոյի (ժամանակակից Տոկիոն) անունով: Քաղաքացիական տևական պատերազմներից հետո Տոկուգավաները հաստատեցին ավելի քան 250 տարի տևած խաղաղության դարաշրջան:

⁸ Այդ մասին տե՛ս **Robert Bellah**, *Imagining Japan: The Japanese Tradition and its Modern Interpretation*. The University of California Press, 2003, Introduction.

⁹ Բազիլ Հոլլ Չեմբերլեն (1850-1935), Ճապոնիայի բրիտանացի նշանավոր ուսումնասիրող, Տոկիոյի կայսերական համալսարանի պրոֆեսոր:

¹⁰ **Basil Hall Chamberlain**, *Japanese Things: Being Notes on Various Subjects Connected with Japan*. Rutland and Tokyo, Charles E. Tuttle Co., 1971, p. 532.

¹¹ Ամերիկացի նշանավոր պատմաբան (ծնվ. 1933 թ.):

ժողովուրդ չէր կարող հավակնել նման ծագումնաբանության: 1937 թ. կրթության նախարարությունը հայտարարում էր, որ մյուս ռասսաներն «ապականված են ու ոչ մաքուր»: Ծապոնացի որոշ հայտնի հրապարակախոսներ քարոզում էին, որ հատկապես ամերիկյան ազատականությունն ու այսպես կոչված ինդիվիդուալիզմն ապականություն են, քանի որ նման հասկացությունները միայն քողարկում են հրեաների «հրեշային պլուտոկրատիան»՝ հարուստների կողմից աղքատների շահագործումը և համայնքի քայքայումը»¹²:

Եթե նույնիսկ ԱՄՆ-ի արտաքին հարաբերությունների հայտնի պատմաբան Վ. Լաֆեբերի գնահատականներն արտահայտում են «որոշ առումով սահմանափակ և լրկալ շահերով պայմանավորված ակադեմիական միջավայրի»¹³, այսինքն՝ ամերիկյան շահերից բխող ԱՄՆ-ի ակադեմիական միջավայրի ազդեցությունը, այսուհանդերձ, երբ նա ընդգծում է, թե «1930-40-ական թվականներին, երբ ճապոնական ռասսիզմը պատերազմական մեծ ջանքեր էր գործադրում, այն հիմնվում էր ոչ թե գիտության, այլ պատմության վրա», ապա դիպուկ է բնութագրում իրավիճակը նախապատերազմյան և պատերազմի տարիներին: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, ի հակադրություն «արևմտյան գիտության», ճապոնական պաշտոնական գաղափարախոսությունը և «Ծապոնիայի պատերազմական ջանքերը» հիմնվում էին պատմության սինտոյական առասպելի վրա: Այս տեսանկյունից բնութագրական է, որ 1945 թ. սեպտեմբերին Ծապոնիայի կապիտուլյացիային զուգահեռ, ապագա կայսր Ակիհիտոն իր օրագրում ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի մասին գրում էր. «Պատերազմ վարելու նրանց մեթոդներն աչքի են ընկնում մտածվածությամբ և ժամանակակից գիտական մոտեցմամբ»¹⁴: Իսկ ըստ Ծապոնիայի կայսր Հիրոհիտոյի (1926-1989) «ճապոնացի զինվորականությունը, մոռանալով գիտության նվաճումները, սովոր է հույսը դնել միայն ոգու ուժի վրա... գեներալներն ի վիճակի չեղան մտածելու ավելի լայն... անհրաժեշտ է մշակել կոլեկտիվ բանականությունը և զարգացնել գիտությունը»¹⁵:

1945 թ. հաջորդած դարաշրջանում Ծապոնիան կողմնորոշվեց դեպի արևմտյան գիտությունը, կրթությունը, ինտեգրվեց արևմտյան տնտեսական ու քաղաքական կառույցներին և անգլո-ամերիկյան ուժային առանցքին: 1951 թ. սեպտեմբերին ստորագրվեց «Ծապոնա-ամերիկյան անվտանգության պակտը»: Իր զարգացման կարիքների բավարարման համար երկիրը պետք է ներմուծեր արևմտյան գիտություն, կրթություն, և ակնկալվում էր օտարերկրացիների լայն մասնակցությունը ճապոնական տնտեսությանը, համալսարանների ու գիտական կենտրոնների կյանքին: Իսկ հետագայում՝ վարչապետ Յասուիիրո Նակասունեի իշխանության օրոք (1982-1987), «Ծապոնիայի միջազգայնացումը» և «միջազգային երկիր Ծապոնիայի» կառուցումը դարձավ պաշտոնական քաղաքականություն¹⁶: Այսուհանդերձ, հետպատերազմյան ամբողջ դարաշրջանում Ծապոնիայում դրսևորվել է

¹² **Walter LaFeber**, *The Clash: A History of US-Japan Relations*. New York and London: Norton, 1997, pp. 217-218.

¹³ Ասիական ուսումնասիրությունների ընկերակցության սոցիոլոգիայի բաժանմունքի վարիչ Պ. Սթեյնհոֆի ձևակերպումն է: Մանրամասն տե՛ս Ծապոնական անտրոպոլոգիական ընկերակցության նիստում նրա ելույթի տեքստը՝ **Patricia G. Steinhoff**, *Studying Conflict in Japan Since 1984*:

¹⁴ Մեջբերումն ըստ **Герберт Бикс**, *Хирохито и создание современной Японии*, М., 2002, էջ 462:

¹⁵ Նույն տեղում:

¹⁶ Այդ մասին տե՛ս **Mayumi Itoh**, *Globalization of Japan: Japanese Sakoku Mentality and US Efforts to Open Japan*. New York: St Martin's Press, 1998, էջ 6:

խտրականություն այն նույն օտարերկրացի մասնագետների ու արևմտյան լեզուների հանդեպ, որոնց կարիքը երկիրը զգում էր: 1985-1986 թթ. ճապոնական մամուլում և բրիտանական «Նեյչրը» ամսագրում տպագրվեցին հոդվածներ ճապոնական համալսարաններում գոյություն ունեցող «ակադեմիական ապարտեիդի» (academic apartheid)¹⁷, այսինքն բարձրագույն կրթության համակարգում ոչ ճապոնացի ուսուցանողների հանդեպ գոյություն ունեցող խտրական վերաբերմունքի մասին¹⁸:

1995 թ. ճապոնական զանգվածային տեղեկատվության միջոցները լուսաբանեցին ազգային համալսարաններից օտարերկրացի դասախոսների վտարումները¹⁹: Օտարերկրացիները վտարվում էին՝ հաշվի չառնելով նույնիսկ աշխատանքային բարեխղճությունն ու մասնագիտական իրազեկության որակները: Նրանք հատուկ նամակով դիմեցին Տոկիոյում ԱՄՆ դեսպան Վ. Մոնդեյլին, որում գրում էին, թե օտարերկրացիների թվի կրճատումը «վկայությունն է ազգային, ինչպես նաև տարիքային պարբերաբար ընթացող պաշտոնապես հաստատված խտրականության», «հակասում է միջազգային ակադեմիական համայնքում աշխատանքի տրամադրման ընդունված պրակտիկային... և համազգային հատուկ քաղաքականություն է, որը կիրառվում է միայն օտարերկրացիների հանդեպ»²⁰: Նրանց կարծիքով՝ Ճապոնիան, ճապոնական համալսարաններն ու այնտեղի կրթության որակը տուժելու են «ակադեմիական ապարտեիդի» և Ճապոնիայի ինքնամեկուսացման քաղաքականության պատճառով²¹:

«Օտարերկրացի ուսուցանող» (foreign teacher) խիստ խտրական համակարգը գործում է սկսած 1893 թվականից: Դրա գործունեության հետևանքով ձախողվում է օտարերկրացի գիտնականների ինտեգրումը ճապոնական ակադեմիական համակարգ: Համաձայն մեկդարյա պատմություն ունեցող այս համակարգի՝ օտարերկրացիները ստանում էին ավելի բարձր աշխատավարձ, բայց նրանք չէին կարող զբաղեցնել պրոֆեսորի պաշտոն, մասնակցել ֆակուլտետի կամ բաժանմունքի ժողովներին և լինել ուսանողների ավարտական թեզերի ղեկավարներ: Օտարերկրացիները՝ պրոֆեսորից մինչև դասախոս, որակվում էին որպես «օտարերկրացի ուսուցանող» և կազմում ակադեմիական կազմի ամենացածր աստիճանը: Նույնիսկ այսօր օտարերկրացի ուսուցանողները լավագույն դեպքում համարվում են օտարերկրյա տեխնիկական խորհրդատուներ և ոչ թե գիտելիքների ու ճշմարտության

¹⁷ St' u Fair Play for Foreigners: Japan is Committed to Internationalization. But Recent Events Suggest It Must Look Again (ed.). *Nature*, October 10, 1985, Vol 317, No. 6037, նաև՝ Tsukuba University: Turmoil over Treatment of Foreign Staff (ed.). *Nature*, October 10, 1985, Vol 317, No. 6037:

¹⁸ «Ակադեմիական ապարտեիդ» հասկացությունն առաջին անգամ օգտագործել է Ա. Միսինը «Ասահի Իվնինգ Նյուս» լրագրում (տե՛ս **Alex Shishin**, Academic Apartheid in Japan: Foreign Teachers are Discriminated Against. *Asahi Evening News*, July 31, 1986), բայց այն լայն տարածում ստացավ ամերիկացի պրոֆեսոր Ի. Հոլլի «Մտքի կարտելներ. Ճապոնիայի ինտելեկտուալ փակ համակարգը» գրքի շնորհիվ (տե՛ս **Ivan P. Hall**, *Cartels of the Mind: Japan's Intellectual Closed Shop*. New York and London: Norton, 1997):

¹⁹ Օտարերկրացի մասնագետների վտարումներին ճապոնական մամուլի արձագանքների մասին տե՛ս **Moriguchi Kenzo**, Contracts Elude Senior Foreign Teachers, *The Japan Times*, April 14, 1995:

²⁰ Open Letter to Ambassador Mondale. Japan Policy Research Institute, Working Paper No. 9, May 1995 (<http://www.jpri.org/>).

²¹ St' u **Ivan P. Hall**, Academic Apartheid Revisited. Japan Policy Research Institute, Working Paper No. 9, May, 1995 (<http://www.jpri.org/>):

որոնման հավերժական պրոցեսի գործընկերներ: Նրանք երբեք չեն ունեցել արդյունաբերական զարգացած երկրների համալսարաններում աշխատող ճապոնացի մեծաթիվ մասնագետների ակադեմիական ազատությունը²²: 1982 թ. Ճապոնիայում տեղի ունեցան օրենսդրական փոփոխություններ, և հաստատվեց «օտարերկրացի հաստիքային աշխատակից» (foreign staffer) համակարգը: Այն նպատակ ուներ «միջազգայնացնել» ազգային համալսարանները: Վերոհիշյալ Ի. Հոլլը այս նոր համակարգի մասին գրում է. «Ի պատասխան արտաքին խոր քննադատության՝ 1982 թ. նոր օրենսդրությունն օրինականացրեց ճապոնական ազգային, պրեֆեկտուրալ և մունիցիպալ համալսարաններում օտարերկրացի դասախոսների վարձակալումն այն նույն պայմաններով, որոնք սահմանված են ճապոնացի ակադեմիական անձնակազմի համար, բայց մի էական բացառությամբ... այն օրինագիծը, որը անցավ, աշխատանքային պայմանագրի գործողության ժամկետի որոշումը թողեց տվյալ համալսարանի հայեցողությանը: Տասներկու տարի անց՝ 1994 թ., միայն չորս օտարերկրացիներ (երկուսը՝ Տոկիոյի, երկուսը՝ Կյուսյուի համալսարաններում) ստացան բաց ամսաթվով և կոնկրետ ժամկետով չսահմանափակված պաշտոններ, ինչպես իրենց ճապոնացի գործընկերները: Բոլոր մյուս ազգային համալսարանները նախընտրեցին կարճաժամկետ պայմանագրերը՝ միջին հաշվով մոտ երեք տարի տևողությամբ»²³:

Ճապոնական համալսարանների նոր «օտարերկրացի հաստիքային աշխատակիցն» այժմ զբաղեցնում է ակադեմիական պաշտոններ, մասնակցում ակադեմիական ժողովներին, բայց ունի կառավարման շատ ավելի քիչ լիազորություններ, քանի որ կախված է ճապոնացիների կամքից՝ իր պայմանագրի գործողության ժամկետի երկարաձգման հարցում:

1992 թ. Ճապոնիայում «օտարերկրացի հաստիքային աշխատակից» կատեգորիայի տակ աշխատում էին 2.685 օտարերկրացիներ²⁴: Հակառակ դրա՝ ճապոնացի մեծաթիվ գիտնականների մշտական ներկայությունն արևմտյան համալսարաններում սովորական է: Ըստ «Ճապոնիա հիմնադրամի»²⁵, ԱՄՆ-ում և Կանադայում միայն ճապոնագիտական ուսումնասիրությունների ոլորտում աշխատում են 1.420 ճապոնացի մասնագետներ²⁶: Վերջին երեսուն տարիներին Արևմտյան Եվրոպայի արդյունաբերական բարձր զարգացած երկրներում, Հյուսիսային Ամերիկայում և Բրիտանական համագործակցության երկրներում (British Commonwealth, Британское Содружество) համալսարանները բաց են եղել բարձր որակավորում ունեցող բոլոր նորեկների առաջ: Իսկ ԱՄՆ-ում և Բրիտանական համագործակցության երկրներում մասնագետների հավաքագրումն ընթացել է համաշխարհային մակարդակով²⁷:

²² Տե՛ս **Ivan P. Hall**, Academic Apartheid at Japan's National Universities. Japan Policy Research Institute, Working Paper No. 3, October 1994 (<http://www.jpri.org/>):

²³ Նույն տեղում:

²⁴ 1992 թ. ճապոնական համալսարանների լրիվ դրույթով աշխատակիցների թիվը 129 հազ. էր (տե՛ս նույն տեղը):

²⁵ «Ճապոնիա հիմնադրամի» (Japan Foundation) նպատակը ճապոնական մշակույթի տարածումն է: Այն հիմնադրվել է 1972 թ. ճապոնական պաշտամենտի ընդունած հատուկ օրինագծի հիման վրա: 2003 թ. «Ճապոնիա հիմնադրամի» դարձավ անկախ վարչական միավոր Ճապոնիայի արտաքին գործերի նախարարության ենթակայության ներքո:

²⁶ Մանրամասն տե՛ս **Ivan P. Hall**, Academic Apartheid Revisited.

²⁷ «Ակադեմիական ասպարտեիզի» գոյությունն արդարացնելու համար ճապոնացիները մատնանշում են Ֆրանսիան, որտեղ համալսարանների ակադեմիական անձնակազմը քաղաքացիական ծառայողներ են և պետք է լինեն Ֆրանսիայի քաղաքացիներ: Բայց

«Գրսևորելով ակադեմիական ապարտեիդ,- գրում է անգլո-ամերիկյան ակադեմիայի ներկայացուցիչ Ի. Հոլլը,- Ճապոնիան մերժում է այն մասնագիտական որակներն ու իրազեկությունը, որոնք ուղղակիորեն հիմնված են ազգային, էթնիկ, մշակութային ու մարդկային բազմազանության վրա: Ճապոնիան ճապոնական կրթության ու հասարակության կառուցման ընթացքում խուսափում է ազգային ու էթնիկ պատկանելության վրա հիմնված մարդկային բազմազանության ներգրավումից: Սա ճապոնական համալսարաններին զրկում է ոչ միայն այն գիտական արտադրանքից ու արդյունքից՝ հանուն որի արևմտյան համալսարաններն իրականացնում են միջազգային հավաքագրում, այլ նաև բարի կամքից ու արտերկրի մտավոր վերնախավի հետ փոխանակումից, որի կարիքը Ճապոնիան խստորեն զգում է իր տնտեսության ու պետության զարգացման պահանջների բավարարման և իր միջազգային պարտավորությունների կատարման համար»²⁸: Այն ճապոնացիները, որոնք անհրաժեշտ են համարում օտարերկրացի պրոֆեսորների ավելի մեծ ներկայությունը ճապոնական կրթության ու գիտահետազոտական համակարգում, ընդգծում են, որ դա կձևավորի նոր դինամիկ հոսանքներ ու մարտահրավեր կենտի ճապոնացի ակադեմիականներին: Նրանք գտնում են, որ դինամիկության իրական պատճառը ճապոնական ակադեմիականների այն մտավախությունն է, թե օտարերկրացիների ներկայությունը կմեծացնի մրցակցությունն իրենց համար: Նրանք վախենում են (իրավացիորեն կամ անհիմն կերպով), որ օտարերկրացիները կիրատարակեն ավելի ծավալուն ու հարուստ գիտական աշխատություններ, իրենք կունենան ավելի քիչ դասախոսություններ, կառաջանան զանազան ինտելեկտուալ հակասություններ ու կոնֆլիկտներ: Մյուսներն էլ կարծում են, որ օտարերկրացիները սոցիալապես չեն մերվի ճապոնական ակադեմիական համայնքին ու հասարակությանը²⁹:

Այսուհանդերձ, օտարերկրացիների մերժումը կամ բացառումը Ճապոնիայի տնտեսական ընդլայնման ժամանակաշրջանում միայն հեռավոր արձագանքն է Տոկուգավաների դարաշրջանում օտարերկրացիների վտարման: Առաջին հայացքից թվում է, թե արդի Ճապոնիայում խրախուսվում է օտարերկրացի մասնագետների ընդգրկումը: Գ. Հեյջը սա անվանում է «ընդգրկման և բացառման դիալեկտիկա»³⁰: Տ. Նակամացուն Ճապոնիայի միջազգայնացումը որակում է որպես օտարերկրացիների «օտարում», բայց ոչ թե նրանց բացառման, այլ ընդգրկման միջոցով³¹: Նմանապես, Ն. Մուծուկին Ճապոնիայի միջազգայնացման «ամենուր տարածված քաղաքական ճարտասանությունը» դիտում է որպես օտարածին միավորներին ներգրավելու, այնուհետ մեկուսացնելու և վերահսկելու փորձ: Օտարերկրացիներին «ներառում» են, բայց նրանց օղակում են առանձնահատուկ կատեգորիաների սահմաններում: Նրանք մարզինալացվում են, նրանց հեռու են պահում

նույնիսկ Ֆրանսիայում 1960-ական թվականների ռեֆորմներից հետո էլ օտարերկրացի գիտնականները կարող են գրավել բոլոր պաշտոնները՝ բացառությամբ ամենաբարձր վարչական պաշտոնների: Նմանապես Գերմանիայում, որտեղ ակադեմիական աշխատողներն առանձին երկրամասերի հանրային ծառայողներ են, 1970-ական թվականներին վերացվել են դասախոսական կամ վարչական ցանկացած պաշտոնում օտարերկրացի գիտնականների վարձակալման և առաջխաղացման բոլոր սահմանափակումները:

²⁸ Ivan P. Hall, *Academic Apartheid at Japan's National Universities*.

²⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

³⁰ Մեջբերումն ըստ Chris Burgess, *Maintaining Identities: Discourses of Homogeneity in a Rapidly Globalising Japan*. *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, April 2004, էջ 5 (<http://www.japanesestudies.org.uk/articles/Burgess.html>):

³¹ Տե՛ս նույն տեղը:

ակադեմիական կառավարման լծակներից, ինչպես նաև մերժում որոշումների կայացմանը և համայնքային կյանքին ամբողջական մասնակցությունը³²:

Ինչպես օտարերկրացի մասնագետների, այնպես էլ անգլերենի՝ Ճապոնիաներթափանցելու հարցում գործում է նույն «ընդգրկման և բացառման դիալեկտիկան»: Անգլերենն օգտագործվել է «Արևմուտքին հասնելու և նրանից առաջ անցնելու» համար, սակայն միաժամանակ բացառվել է այն կատարյալ տիրապետելու հնարավորությունը և սահմանափակվել նրա ազդեցությունը:

Ճապոնիայում գոյություն ունի անգլերենի ուսուցիչների մի ամբողջ լեգեոն, որը չի տիրապետում խոսակցական անգլերենին³³: 1999 թ. «Անգլերենը որպես օտար լեզու» թեստից (TOEFL) ճապոնացիների հավաքած 498 միավորը (677 հնարավորից) ամենացածրն էր ասիական երկրներում: Իսկ 2000 թ. ճապոնացիները անգլերենի իմացությամբ տասնութերորդն էին քսանմեկ երկրների մեջ³⁴: Ըստ մասնագետների՝ ճապոնացիների՝ այսպիսի արդյունքների հիմնական պատճառը անգլերենի և ճապոներենի արմատական տարբերությունն է. ճապոնացիները մտածողությամբ տարբերվում են անգլիախոս ժողովուրդներից: Ճապոնիան, ինչպես Ֆիլիպինները, Սինգապուրը կամ Մալայզիան, երբեք չի գաղութացվել Մեծ Բրիտանիայի կամ Միացյալ Նահանգների կողմից և բրիտանական նախկին գաղութների նման երբեք չի ունեցել անգլերենի վրա հիմնվող հանրային կրթության համակարգ³⁵: Ճապոնիան միատարր երկիր է, որի ազգաբնակչության 99 %-ի համար ճապոներենը մայրենի լեզու է, և անգլերենի դասավանդումը գլխավորապես քերականության ու թարգմանության ուսուցման ուղղվածություն ունի: Դրա առաջնահերթ նպատակը եղել է այնպիսի տեղեկատվության մատչելիության ապահովումը, որն անհրաժեշտ էր արևմտյան գիտական տեխնոլոգիաների ձեռքբերման և Արևմուտքից առաջ անցնելու համար:

Անգլերենի տիրապետմանը միայնակ հասնելու ջանքերի ձախողումն արդիական դարձրեց այնպիսի ուսուցիչների «ներմուծումը», որոնց համար անգլերենը մայրենի լեզու է: Սակայն օտարերկրացի ուսուցիչներն անխուսափելիորեն բախվում են ճապոնական ինստիտուցիոնալ ու հանրային անհանդուրժողականությանը³⁶:

³² Տե՛ս նույն տեղը:

³³ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս **Jean-Pierre Lehmann**, Japan in the Global Era: English-Language Deficit Handicaps Japan. The Japan Times, Feb. 4, 2002, ինչպես նաև՝ **Alex Shishin**, Why Can't Taro Speak English: He May Have an English Teacher Who Loathes the Language of Shakespeare and Milton. The East, Vol. 34, No. 6, March / April 1999:

³⁴ Անգլերենի չինական դասագրքերը կազմում են մոտ 1000 էջ, հարավկորեական դասագրքերը՝ 830 էջ, իսկ ճապոնական դասագրքերը՝ ընդամենը 330 էջ: Ճապոնական դասագրքերը ներառում են 950 բառ, հարավկորեականը՝ 1300, իսկ չինականը՝ 1400 (այդ մասին տե՛ս **Shinichiro Noriguchi**, Improve English Education, or Lag Behind Rivals. The Asahi Shimbun, March 3, 2007): 2008թ. դեկտեմբերին կրթության նախարարության հրապարակած նոր հրահանգներում նշվում է ճապոնական դասագրքերում անգլերենի բառապաշարը 1800-ի հասցնելու անհրաժեշտության մասին (տե՛ս Cram-Free Policy Ditched in Plan for High Schools. The Yomiury Shimbun, Dec. 23, 2008):

³⁵ Այս առնչությամբ Սինիչիրո Նորիգուչին նշում է, որ անգլերենի իմացությունը պահանջում է «քրտնաջան աշխատանք», որը «անհամեմատ ավելի ցանկալի է, քան գաղութացումն անգլիախոս օտար տերության կողմից» (մանրամասն տե՛ս **Shinichiro Noriguchi**, Improve English Education, or Lag Behind Rivals. The Asahi Shimbun, March 3, 2007):

³⁶ Օտարերկրացի ուսուցիչների ներկայությունը Ճապոնիայի տարրական դպրոցում թույլատրվում է միայն կրթության նախարարության հատուկ ծրագրերով: Մինչև 2002 թ. տարրական դպրոցում անգլերենը չէր ուսուցնասիրվում: Գոյություն ունեւ մտավախություն, որ երեխաներն իրենց կզգան պակաս ճապոնացի, եթե երկրորդ լեզուն ուսուցանվի վաղ հասակից:

Այդ մասին Ա. Միսինը նշում է. «Անգլերենին դեմ գնացող անգլերենի ուսուցիչն ունի կարևոր ներկայություն ճապոնական ակադեմիական հաստատություններում»³⁷:

Հանգուցյալ վարչապետ Կեյձո Օբուչիի (1998-2000)՝ անգլերենը պաշտոնական լեզու դարձնելու 1999 թ. կոչը, ինչպես և սպասվում էր, մերժվեց անգլերենի ուսուցիչների կողմից: «Մայնիտի Գեյլի Նյուսի» 2000թ. մարտի 17-ի համարում քերթի քոթակիցը շարադրում է անգլերենը պաշտոնական լեզու դարձնելու և «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմի» (English linguistic imperialism) առնչությամբ Մեյձոյի համալսարանի պրոֆեսոր Կ. Նակամուրայի մտավախությունները: Գրանցից մեկն այն է, որ «կլուի ճապոներենը», մյուսը, որ երկու լեզու սովորելը կարող է ծանրաբեռնել երեխաներին: Նակամուրայի առաջ է քաշում այն տեսակետը, որ ճապոնացիների Մեյձի դարաշրջանի (1868-1912) նախահայրերն անգլերեն ավելի լավ էին խոսում, քանի որ նրանք ճապոներենն ավելի լավ գիտեին: Նա տարակուսում է, թե արդյոք նրանք, ովքեր անգլերեն են սովորում, կարող են ասել, որ իրենք կատարելության են հասել ճապոներենի մեջ և ըմբռնում են ճապոնական մշակույթը: Այդ իրավիճակում նրանք չպետք է հղկեն իրենց անգլերենը, այլ պետք է կենտրոնանան ճապոներենի վրա: Ըստ Նակամուրայի, եթե անգլերեն են սովորում առանց մայրենի իմացության մեջ կատարելության հասնելու, ապա մենք ականատես ենք լինում «անգլերենի ստրուկների ծննդին»³⁸: Նակամուրայի այս դիտարկումն ուղղակի առնչություններ ունի գրականության մեջ գոյություն ունեցող այն կարծիքի հետ, որ Արևմուտքի և գլոբալացման ազդեցության պատճառով, երբ ոչնչանում են լոկալ մշակույթները, Արևելքի երկրները մտնում են ինքնության ճգնաժամի երկարատև դարաշրջան, որն արդյունք է նրանց ավանդական արժեհամակարգի կործանման, և որից նրանք կարող են խուսափել իրենց մշակույթի և արդիականության համադրման միջոցով:

Անգլերենը պաշտոնական լեզու դարձնելու դեմ Նակամուրայի բերած մյուս փաստարկն այն է, որ դա կարող է հաստատել «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմ», այսինքն՝ այն պաշտոնական լեզու դարձնելն օգնում է նրա՝ ունիվերսալ լեզու դառնալուն³⁹: Իսկ ճապոնիա ներթափանցող օտարերկրյա աշխատուժն ընկալվում է որպես «սարսափելի ուժ» և աջակցություն «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմի» հաստատմանը: Նակամուրայի հայտարարում է. «Պատմականորեն երեք պատճառ կա լեզվին պաշտոնական ստատուս տալու համար: Առաջին՝ գերիշխող ժողովուրդն իր լեզուն պարտադրում է ենթակա ժողովուրդին: Երկրորդ՝ որիշի գերիշխանության տակ հայտնված ժողովուրդներն իրենց լեզվին պաշտոնական ստատուս են տալիս նրա գործածությունը վերահաստատելու համար: Երրորդ՝ պաշտոնական ստատուս է տրվում այն լեզվին, որը որևէ բազմամշակութային երկրում, օրինակ, Միացյալ Նահանգներում, ծառայում է որպես հաղորդակցության միջոց: Ժամանակակից ճապոնիայում չկա այս պատճառներից և ոչ մեկը ու ճապոներենը ծառայում է որպես պետության ինքնության խորհրդանիշ: Հարյուրավոր տարիներ ճապոներենը գոյություն է ունեցել որպես ինքնուրույն լեզու, և, անշուշտ,

³⁷ Alex Shishin, The Problem of Xenophobia and the Teaching of English at Japanese Universities. Erfurt Electronic Studies in English, No. 7, 2002 (http://webdoc.gwdg.de/edoc/ia/eese/journal_frame.html).

³⁸ Տե՛ս Kazuo Kojima, Language Expert Closes Book on Official English, Mainichi Daily News, March 17, 2000:

³⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

ճապոներենն արհեստականորեն անգլերենով փոխարինելու գաղափարը ոչ հաճախ հանդիպող գաղափար է»⁴⁰:

Լեզվաբան Տ. Սուձուկին *Japan Echo*-ին տված հարցազրույցում, որը վերնագրված է «Անգլերենի ուսուցմանն ավելի մեծ ուշադրություն», թեև մերժում է այն տեսակետը, որ անգլերենի ներխուժումը ճապոնացիների առօրյայի մեջ ձևավորում է «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմ», այսուհանդերձ կարծում է, որ «անգլերենն այսպես թե այնպես բռնության գործադրում է ճապոնիայի հանդեպ»: Այս կապակցությամբ հիշեցնելով 1991թ. Ջորջ Բուշ Ավագի՝ ճապոնիա կատարած այցի ժամանակ նրա և վարչապետ Կիիչի Սիմաձավայի (1991-1993) միջև անգլերեն կայացած առանձնազրույցի փաստը՝ գրում է. «Դժբախտաբար պարոն Սիմաձավան լրիվ արհամարհում է «լեզվական սուվերենության» կոնցեպցիան: Այն ժամանակ, երբ վարչապետ էր, նա Սիացյալ Նահանգների նախագահ Ջորջ Բուշի ճապոնիա այցելության ժամանակ մոտ երկու ժամ նրա հետ անցկացրեց առանց թարգմանչի: Ներկա էր միայն մի սղագրող: Ես չգիտեմ, թե ինչ կարծիք ունի Սիմաձավան անգլերենի իր իմացության մասին, բայց անգլերեն բանակցություններ վարելը նշանակում է մյուս կողմի հիմնական պայմանների ընդունում: Դիվանագիտության զգայուն աշխարհում սա հավասարագոր է լեզվական հավասարությունից հրաժարման»⁴¹:

Լեզվաբանը կարծում է, որ այսուհետև անգլերեն սովորելու ճապոնացիների նպատակը պետք է լինի ոչ թե այլ մշակույթներին ծանոթացումը կամ բարիդրացիական հարաբերությունների ձևավորումը, այլ «այն ուսանողների քաջալերումը, որոնք կարող են ճապոնիայի առանձնահատկությունները բացատրել նրանց, ովքեր անձանոթ են երկրին»⁴²: Նա միջազգային փոխանակությունը քննում է բանավեճի ու կոնֆլիկտի տեսանկյունից և շեշտում, որ միջազգայնացման ու միջազգային փոխանակման իրական նպատակը «տարբեր ազգությունների մարդկանց միմյանց հետ բանավեճն է՝ առանց վնասելու նրանց հարաբերություններին»⁴³: Եվ վերջապես, նա ցանկանում է բացառել օտարերկրյա տեքստերի օգտագործումն անգլերենի ժամերին և ընդգծում, որ պետք է օգտագործել ճապոնիայում տպագրված անգլիալեզու թերթերը: Եթե նյութը վերաբերում է ճապոնական իրադարձություններին, ապա այն, ինչի մասին խոսվում է, ավելի ծանոթ է և ավելի մեծ է հավանականությունը, որ նույնիսկ դժվար բառերը կարող են հասկացվել, հետևաբար «անգլերենի ժամերին պետք է օգտագործվեն ճապոնական պատմության, հասարակության կամ գրականության հետ առնչվող տեքստեր, իսկ ուսուցման ավելի բարձր մակարդակներում պետք է ավելացվեն նաև անգլերեն դասավանդվող ոչ լեզվական դասընթացներ»⁴⁴:

Չնայած օտարերկրացի մասնագետների և անգլերենի հանդեպ մշտապես դրսևորված զգուշավորությանը՝ հատկապես ճապոնիայի տնտեսական գերտերություն դառնալու օրվանից անգլերենը քրտնաջանորեն ուսումնասիրում են ամենուր: Ավելին, օրըստօրե ճապոնիայում խորանում է այն գիտակցությունը, որ արևմտյան մասնագետներն ու անգլերենի իմացությունն անհրաժեշտ են ավելի ու ավելի մեծ հաղորդակցության վրա հիմնված ու միջազգային կողմնորոշում ունեցող

⁴⁰ Նույն տեղում:

⁴¹ **Takao Suzuki**, Giving English Education a Firmer Focus: An Interview with Suzuki Takao. *Japan Echo*, Vol. 26, № 5, October 1999.

⁴² Նույն տեղում:

⁴³ Նույն տեղում:

⁴⁴ Նույն տեղում:

աշխատանքների կատարման համար: Աշխարհի շատ երկրներ արդեն իսկ շահել են անգլերենի ու օտար լեզուների իմացությունից: Հնդկաստանը, որ վաղուց վարժ է անգլերենի մեջ, ձևավորել է համակարգչային ծառայությունների մի ամբողջ արդյունաբերություն և այդ բոլորը՝ անգլերեն: Մանիլայից մինչև Կարակաս ու Ռիադ ապրանքները, տեղեկատվությունը, ներդրումները և աշխատուժը համաշխարհային բոլոր սահմանները հատում են անգլերենի օգնությամբ⁴⁵:

Մշակութային ինքնության կորստի տագնապը կարևոր է արևմտյան մասնագետների և տարրական դպրոցում անգլերենի ուսուցման քննադատության ըմբռնման համար: Սակայն մասնագետներից շատերը գտնում են, որ ճապոնական ինքնության ուժեղ զգացումը զարգանում է այլ լեզուների ու մշակույթների հետ շփման դեպքում: Ճապոնական ազգային բնավորության ուսումնասիրության կազմակերպիչներից մեկը՝ Հայասի Տիկիոն, նշում է, որ «ճապոնական ինքնության տեսությունների» (*Nihonjinron*) ծաղկումը սկսվել է Տոկուգավաների սյոգունատի վերջին տարիներին (1854-1868), այլ կերպ ասած՝ երկրում արևմտյան քաղաքակրթության տարածման դարաշրջանի սկզբում⁴⁶:

Արդի ճապոնիայում, չնայած անգլերենի ազդեցության մեծացմանը, գոյություն ունեն նաև Արևմուտքի և անգլերենի գերիշխող դիրքի փոփոխման միտումներ: Չարգանում են առևտուրն ու գործարար կապերն ասիական երկրների հետ, նկատվում է հետաքրքրության աճ ասիական լեզուների հանդեպ⁴⁷, ուստի ճապոնիայում անգլերենի ուսուցման վրա սովորական շեշտադրումն անտեսում է ժամանակակից Ասիայում բիզնեսով զբաղվելու ներկայիս իրողությունը: Լեզուների քոլեջների սովորողների ավելի քան կեսն ուսումնասիրում է չինարեն: 2005 թ. ճապոնիայի 5.385 ավագ դպրոցներից 553-ն առաջարկում էին չինարենի ուսումնասիրում, որը երկու անգամ ավելի է, քան մեկ տասնամյակ առաջ: Նույն ձևով ուժեղանում է նաև կորեերենի նկատմամբ հետաքրքրությունը: Սկսած 2005 թվականից՝ անգլերենից ու չինարենից հետո այն դարձել է երրորդ ուսուցանվող լեզուն: Կրթության, մշակույթի, սպորտի, գիտության ու տեխնոլոգիաների նախարարությունը դրա հիմնական պատճառներից մեկը համարում է ասիական հարևանների հանդեպ հետաքրքրության աճը⁴⁸: Չինարենի հանդեպ հետաքրքրությունը նաև վկայում է, որ ճապոնացիները վերահայտնագործում են իրենց ասիական արմատները: Նրանք ենթագիտակցորեն զգում են, որ չեն պատկանում արևմտյան քաղաքակրթությանը, ըստ այդմ՝ շրջադարձ են կատարում դեպի հարևան ժողովուրդների

⁴⁵ Տե՛ս Japan's Ambivalent English (ed.). The Japan Times, March 13, 2007:

⁴⁶ Տե՛ս **М. Н. Корнилов**, О типологии японской культуры (японская культура в теориях “Нихондзин рон” и “Нихон бунка рон.” В кн.: Япония: культура и общество в эпоху НТР. М., 1985, էջ 36:

⁴⁷ Շատերն այդ լեզուների կարիքը զգում են գործարար կապերի համար, իսկ ոմանք էլ սովորում են իրենց օտարերկրացի կնոջ կամ ամուսնու մայրենի լեզուն: Ճապոնիայում աճում է այսպես կոչված «միջազգային ամուսնությունների» թիվը: 2005թ. մամն ամուսնությունների թիվը եղել է 41.000, որը համարյա թե երկու անգամ գերազանցում է տաս տարի առաջ արձանագրված ցուցանիշը (տե՛ս **Tony McNicol**, Students Spread Their Wings. The Japan Times, Dec. 12, 2006): Մյուսներն էլ լեզուներ են սովորում, քանի որ մտադիր են հանգրստի անցնելուց հետո առժամանակ ապրել Ճապոնիայից դուրս:

⁴⁸ Ծնունդների անկումը, ազգաբնակչության ծերացումը և աշակերտներ հավաքագրելու դպրոցների դժվարությունները կարող են լինել չինարենի դիրքերի ամրապնդման մեկ այլ պատճառ: Դպրոցները փորձում են դասավանդել նոր առարկաներ և դառնալ ավելի միջազգային, քանի որ այդ դեպքում նրանք կարող են աշակերտներ գրավել և գոյատևել:

լեզուները: Օրինակ, Օբիրինի «Կոնֆուցիոսի ինստիտուտի»⁴⁹ տնօրեն Ա. Միցուտայի կարծիքով, «հնարավոր է, որ Ճապոնիայում արդեն իսկ տեղի է ունենում մշակութային հավասարակշռության վերաճակավորում... Անգլերենը համաշխարհային լեզու է, դա փաստ է, բայց եթե նայում ենք, թե ուր է գնում աշխարհը, ապա միայն անգլերենի իմացությունը բավական չէ... Ճապոնացի ինտելեկտուալների գոնե կեսը պետք է խոսի չինարեն, չինացիները մեր ամենակարևոր հարևանն են»⁵⁰:

Վերը ասվածից հետևում է, որ Ճապոնիայում ներգաղթողները և օտարերկրացիները ավանդաբար դիտվել են որպես երկրի էթնոմշակութային ինքնությանը սպառնացող վտանգ: Ըստ այդմ՝ 1990-ական թվականներին ճապոնական ազգային համալսարաններում «ակադեմիական ապարտեիդի» դրսևորումները և «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմի» առնչությամբ մտահոգությունները պետք է համարել մշակութային սուվերենության կորստի տագնապի արտահայտություն: Դա արտաքննապես նման է հետգաղութային ու ասիական երկրների այն մտավախությանը, որ իրենք կկորցնեն մշակութային ինքնությունը և կհայտնվեն Արևմուտքի տիրապետության տակ:

Սակայն ներկայիս Ճապոնիան ո՛չ նախկին գաղութ է և ո՛չ էլ զարգացող երկիր, այլ տնտեսական հզոր գերտերություն է, և արևմտյան ազդեցության ու Ճապոնիայի մշակութային սուվերենության հետ կապված մտահոգություններն առնչվում են ճապոնական ազգային պետության համաշխարհայնացմանը կամ գլոբալացմանը: Ճապոնիայում մտահոգված են, որ թուլանում է կապն անցյալի բարձր էսթետիկական մշակույթի հետ, և իրենք ավելի ու ավելի են հայտնվում ազգային ասիմաններ չճանաչող աշխարհաքաղաքացիական գաղափարի ազդեցության տակ, բայց այս անգամ նրա օգնությամբ, ինչն անվանում են «գլոբալիզմ», «ինտերնետ» և «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմ»: Արևմտյան ազդեցության և գլոբալացման հանդեպ կասկածները դարձել են օրենքների հիմք: Արդյունաբերական զարգացած երկրների շարքում Ճապոնիան միակն է, որ մեխանիկորեն քաղաքացիություն չի շնորհում այն երեխաներին, որոնք ծնվել են իր տարածքում: Ճապոնիայում դեռևս գերիշխող է այն մտայնությունը, որ օտարերկրացիների մասնագիտական գիտելիքները պետք է օգտագործվեն, բայց նրանք պետք է օտարված լինեն ճապոնական հասարակությունից:

Այսուհանդերձ, ներկայումս ճապոնական ավանդական ինքնությունը փորձություն է ենթարկվում մի Ճապոնիայում, ուր աճում է համաշխարհային կառույցների ու անգլերենի դերը, ինչպես նաև օտարերկրացի մասնագետների ու ներգաղթողների թիվը: Ազգաբնակչության ծերացման և ծնունդների անկման հետ կապված՝ քննարկվում է օտարերկրյա աշխատուժի ներմուծման հարցը: Եվ ինչպես գրում է Կիտտոյի ու Սթանֆորդի համալսարանների պրոֆեսոր Հարունի Բեֆուն,

⁴⁹ 2004 թ. Չինաստանը հիմնադրեց առաջին «Կոնֆուցիոսի ինստիտուտը» Տաշքենդում, իսկ ներկայումս մոտ է նման հարյուր ինստիտուտ հիմնելու ծրագրի իրականացմանը: «Կոնֆուցիոսի ինստիտուտը», ինչպես գերմանական «Գյոթեի ինստիտուտը» կամ «Բրիտանական խորհուրդը», լեզվի և մշակույթի ուսումնասիրության կենտրոն է: Ասիայում գոյություն ունեն նման տասնյակ ինստիտուտներ, այդ թվում՝ մեկը Տոկիոյում՝ հիմնված Օբիրինի համալսարանի (Obirin University) հետ համատեղ: 2008 թ. Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվաբանական համալսարանում ևս Չինաստանի կառավարության աջակցությամբ հիմնադրվել է չինարենի ու չինական մշակույթի կենտրոն, և որպես գործընկեր բուհ նշանակվել է Շանսի համալսարանը:

⁵⁰ **Tony McNicol**, նշվ. հոդվ.:

«այն օտարերկրացիները, որոնք իրենց ապագան կապում են այս երկրի հետ, դժվարությամբ են հանդուրժում էթնիկ միատարրության վրա հիմնվող ազգային մի ինքնություն, որը մշակութային առումով մեքենայաբար բացառում է այլ էթնիկ խմբերի քաղաքացիությունը և մերժում նրանց ավանդը»⁵¹: Ինչպես ինքնությունն ընդհանրապես, ճապոնական ինքնությունը ևս կառուցված է էթնիկ «տարանջատման» հիմքի վրա, որը ոչ ճապոնացիներին տեսնում է ճապոնացիներին հակառակ դիրքերում՝ դասի, մշակույթի և էթնիկության առումով⁵²:

Ճապոնիան հետաքրքիր օրինակ է քննարկելու համար, թե ազգային ինքնամեկուսացման երկարատև պատմություն ունեցող երկիրն ինչպես է արձագանքում իր մշակութային ինքնությանը մարտահրավեր նետող միջազգայնացմանն ու գլոբալացմանը: Եվ «ակադեմիական ապարտեիդի» ու «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմի» շուրջ 1995-2005 թթ. տեղի ունեցած բանավեճերն արդյունք են ճապոնական ազգային պետության համաշխարհայնացման կամ գլոբալացման: Դրանք վկայում են նախ՝ համաշխարհային տնտեսության մեջ Ճապոնիայի գտնվելու մասին, երկրորդ՝ ի հայտ են բերում այնպիսի գաղափարախոսությունների գոյությունը, որոնք միտում ունեն Ճապոնիան պահպանելու որպես մշակութային առումով միատարր երկիր: Երրորդ՝ «ակադեմիական ապարտեիդի» դրսևորումները և «անգլերենի լեզվական իմպերիալիզմի» քննարկումները, ինչպես նշվեց վերը, առնչվում են արդի դարաշրջանում ազգային պետությունների ու մշակույթների վերածնունդի հետ: Միջազգայնացման և գլոբալացման հետևանքով Արևելքի երկրները մտնում են ինքնության ճգնաժամի նոր դարաշրջան, որը նրանք փորձում են հաղթահարել իրենց ավանդական մշակույթի վերահայտնագործման և արդիականության հետ վերջինիս սինթեզման միջոցով:

Б. Ж. ГИШЯН — Глобализация и проявления традиционности в современной Японии. — В статье исследуются японские и западные точки зрения о роли западных специалистов и английского языка в становлении современного японского общества и экономики. Постоянное присутствие многочисленных западных специалистов в Японии и возрастающее влияние английского в послевоенный период анализируются в контексте глобализации японского национального государства и трансформации японской идентичности. В статье подчеркивается важность вышеупомянутого подхода для понимания послевоенного японского общества.

⁵¹ Harumi Befu, *Hegemony of Homogeneity: An Anthropological Analysis of Nihonjinron*: Trans Pacific Press, 2001, p. 84.

⁵² Այդ մասին տե՛ս John Lie, *The Discourse of Japaneseness*. In *Japan and Global Migration: Foreign Workers and the Advent of a Multicultural Society*. Edited by Mike Douglass and Glenda Susan Roberts. London and New York: Routledge, էջ 70-90: